

نقش سوگیری‌های احساسی دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، سوگیری رفتاری نماگری و سوگیری ناهماهنگی شناختی روی اشتباهات

حسابرسان

زهرا کهن‌دل

استادیار گروه حسابداری، واحد صفادشت، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

میثم دعائی^۱

استادیار گروه مدیریت مالی، واحد اسفراین، دانشگاه آزاد اسلامی، اسفراین، ایران

(تاریخ دریافت: ۲۷ مرداد ۱۴۰۰؛ تاریخ پذیرش: ۳ خرداد ۱۴۰۱)

شناخت حرفه‌ای و انتخاب‌های حسابرسان تحت تأثیر فرآیندهای ادراک، قضاوت و گزینه‌های تصمیم‌گیری قرار گرفته و می‌تواند بر میزان اشتباهات حسابرسی تأثیر داشته باشد. هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی نقش سوگیری احساسی دگرگون‌گریزی، سوگیری احساسی زیان‌گریزی، سوگیری رفتاری نماگری و سوگیری شناختی ناهماهنگی بر اشتباهات حسابرسی است که به لحاظ هدف کاربردی و روش انجام آن به صورت توصیفی و تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل حسابرسان انجمن حسابرسی ایران است که پرسشنامه‌های محقق ساخته با روایی و پایایی معتبر بین تعداد ۹۰ نفر از نمونه آماری در سال ۱۳۹۸ توزیع شد و داده‌های بدست آمده با استفاده از نرم‌افزار Smart PLS مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها بیانگر این هستند که سوگیری‌های دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی بر اشتباهات حسابرسی تأثیر معنادار دارند. بنابراین، حسابرسان با تأیید وضع موجود، تمایلی به انحراف از تصمیمات گذشته ندارند و این امر با کاهش انعطاف‌پذیری سبب اشتباهات حسابرسان می‌شود. همچنین عدم توازن در جهت‌گیری نسبت به سوگیری زیان‌گریزی سبب کاهش مسئولیت حسابرسان و افزایش ریسک شده و این امر با افزایش اشتباهات حسابرسان همراه است. به علاوه، طبقه‌بندی موضوعات و تفکرات طبق تجربیات مرتبط و قیاس‌پذیر گذشته حسابرسان سبب بروز سوگیری نماگری شده و در این شرایط حسابرسان با افزایش اشتباهات حسابرسان مواجه می‌شوند. ضمن این که ناهماهنگی شناختی موجب می‌شود حسابرسان به تصمیمات اشتباه خود ادامه دهند، فقط با این هدف که تصمیم قبلی خود را توجیه نمایند و از این رو اشتباهات حسابرسان افزایش می‌یابد. همچنین نتایج نشان دادند سوگیری‌های مؤثر بر اشتباهات حسابرسان طبق اولویت و بیشترین تأثیر شامل سوگیری شناختی ناهماهنگی (۳۹ درصد)، سوگیری احساسی زیان‌گریزی (۳۶ درصد)، سوگیری رفتاری نماگری (۲۷ درصد) و سوگیری احساسی دگرگون‌گریزی (۸ درصد) هستند.

واژه‌های کلیدی: اشتباهات حسابرسی، سوگیری احساسی، سوگیری رفتاری، سوگیری شناختی.

کد JEL: M42, G41

¹ me.doaei@iau.ac.ir

مقدمه

علم مالی رفتاری دانشی است که مسائل مالی و روانشناسی را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد [۵]. طی سال‌های اخیر با توسعه علوم شناختی و اثرات مثبت آن در رفع اشتباهات فردی و حل مشکلات، بیشتر محققین تمایل به پژوهش در این زمینه را نشان داده‌اند [۸]. عوامل خرد و کلان زیاد قابل اندازه‌گیری و غیرقابل اندازه‌گیری در رفتار افراد مؤثر هستند که از مهمترین آن‌ها می‌توان به قضاوت‌های تصمیم‌گیرندگان، سوگیری‌ها و اشتباه‌های افراد در انتخاب صحیح اشاره نمود [۲۵]. در زمینه اشتباهات فردی به طور کلی دو رویکرد وجود دارد؛ رویکرد رفتاری که اشتباهات را ناشی از خطای به وجود آمده از تعامل فرد با محیط دانسته و دیگری رویکرد شناختی که اشتباهات را در درون فرد جستجو نموده و فرآیند آن را تشریح می‌نماید [۳۶]. در چنین موارد پرداختن به حوزه روانشناسی و ارزیابی سوگیری‌های احتمالی در رخداد اشتباهات حسابرسان حائز اهمیت است. کاربرد نظریه‌های روانشناسی ابتدا برای مطالعه فنون حسابداری مدیریت با پژوهش آرگریس^۱ (۱۹۵۲، ۱۹۵۳) آغاز شد و مطالعات بعدی مشخص نمودند نحوه تأثیر، میزان تأثیر، کمیت و کیفیت، پایایی و استمرار عوامل روانشناسی برای تصمیم‌گیری در امور حسابرسی بسیار چالش برانگیز می‌باشند [۷]. حسابرسان همواره فرض می‌کنند که تصمیم‌گیرانی منطقی هستند؛ اما پژوهش‌های روانشناسی نشان داده‌اند افراد زمان پردازش اطلاعات و تحلیل یک تصمیم خاص دارای اشتباهاتی هستند. برخی عوامل ممکن است سبب شوند حسابرسان در قضاوت و تصمیم‌گیری خود دچار اشتباه شوند از جمله این که حسابرسان نمی‌توانند به روشنی موضوع تصمیم‌گیری خود را تعریف کنند. هدف حسابرسی واضح و شفاف است و آن اظهارنظر درباره کلیت صورت‌های مالی است؛ اما همه تصمیمات حسابرسی به این سادگی نیست و مواردی از آن را به سختی می‌توان تعیین کرد. برای نمونه، تعیین دقیق شواهد کافی و قابل قبول در حسابرسی به راحتی امکان‌پذیر نیست حسابرسان ممکن است آگاه نباشند یا نتوانند تمام شواهد مربوط به داده‌ها را ارزیابی کنند؛ شواهد مورد نیاز حسابرسی اغلب ممکن است در دسترس نباشند یا برای حسابرس ناشناخته باشند. در فرآیند حسابرسی ارزیابی اطلاعات می‌تواند مشکل باشد؛ زیرا این کار به شکل ذهنی انجام می‌شود و این احتمال وجود دارد حسابرس توانایی ارزیابی درست شواهد حسابرسی را نداشته باشد. حسابرسان در واقع باید تمام شواهد بالقوه مربوط به حسابرسی را در نظر بگیرند؛ اما آنان تلاش نمی‌کنند شواهدی را به دست آورند که طبق الزامات از پیش تعیین شده در قرارداد منعقد شده ملزم به گردآوری آن هستند. حسابرسان ممکن است بهترین راهکار را انتخاب نکنند؛ حسابرس باید تصمیمات خود را بر اساس شواهد اتخاذ کند؛ اما ممکن است نتواند همه راهکارهای معقول برای موفقیت را تعیین یا در نظر بگیرد. از سوی دیگر، تمایلات و هدف‌های شخصی حسابرس نیز نباید بر تصمیم‌گیری حرفه‌ای او تأثیر بگذارد. متأسفانه، اهداف مختلفی مانند تلاش برای حفظ صاحبکار ممکن است بر کیفیت تصمیمات حسابرس تأثیر بگذارد.

¹ Argyris

نیاز روزافزون حرفه حسابرسی به اجرای اثربخش و کارا حسابرسی نقش برجسته‌ای را به تمرکز بر روانشناسی حسابرسان در فرآیند حسابرسی بخشیده است. سوگیری‌های شناختی می‌توانند بر قضاوت‌های انسانی در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها مؤثر واقع شوند؛ اما به‌طور مشخص در موضوعات پیچیده آثار مخرب‌تری دارند و فشارهایی بر حسابرسان جهت انجام قضاوت در کار حسابرسی وارد می‌کنند [۱]. هرچند فرض بر تصمیم‌گیری منطقی حسابرسان است، اما مطالعات روانشناسی پژوهشگران نشان داده است که سوگیری‌های شناختی در امور قضاوتی و تصمیمات حسابرسان نقش مؤثری دارند و این موضوع سبب وقوع اشتباهاتی توسط آن‌ها در قضاوت و تصمیم‌گیری است [۱۱، ۳۴، ۲۴]. این محدودیت‌ها ناشی از منطق محدود است که طبق آن ممکن است همه اطلاعات مناسب و ضروری بر اساس روشی شفاف و قابل درک در دسترس حسابرسان قرار نگیرد. از این رو، ماهیت خاص فرآیند حسابرسی می‌تواند با سوگیری‌هایی همراه شود. طبق مطالب بیان شده، در این پژوهش تأثیر انواع سوگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی شامل دگرگون‌گریزی، زبان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی بر اشتباهات حسابرس مورد بررسی قرار گرفته است. در حقیقت، به واسطه شکاف مطالعاتی موجود در پژوهش‌های داخلی از منظر عدم توجه به سوگیری‌های مختلف احساسی، رفتاری و شناختی به‌طور همزمان بر ماهیت قضاوت حسابرسان و امکان وقوع اشتباهات توسط آن‌ها، این پژوهش به منظور بسط نظری و تجربی این حوزه در کشور انجام شده است. در ادامه ساختار کلی مقاله به تشریح مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش، فرضیه‌های پژوهش، روش‌شناسی پژوهش، یافته‌های پژوهش و در نهایت نتیجه‌گیری و بحث اقدام شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

طبق استانداردهای حسابرسی کیفیت حسابرسی به‌صورت گزارش حسابرسی مناسب در خصوص رعایت اصول حسابداری پذیرفته شده همگانی توسط صاحبکار اشاره دارد. از تعاریفی که بسیار به آن استناد می‌شود، دیدگاه دی آنجلو^۱ (۱۹۸۱) است که کیفیت حسابرسی را سنجش و ارزیابی بازار از توانایی حسابرسی در کشف تحریف‌های با اهمیت و گزارشگری تحریف‌های کشف شده تعریف کرده است. حسابرسانی که موارد نادرست را کشف و گزارش نمایند، حسابرس مستقل به معنای واقعی کلمه هستند. طبق این تعریف، کیفیت حسابرسی، افزایش توانایی حسابرسی در کشف تحریف‌های حسابداری و ارزیابی توانایی و استقلال حسابرس توسط بازار است. طبق دیدگاه دیویدسان و نفو^۲ (۱۹۹۳) کیفیت حسابرسی به توانایی حسابرسی در کشف و رفع تحریف‌های با اهمیت و دستکاری در سود خالص گزارش شده مربوط می‌شود. پیش‌بینی می‌شود احتمال کشف رویه‌های حسابداری سؤال برانگیز توسط حسابرسان با کیفیت بالا در مقایسه با حسابرسان با کیفیت پایین، بیشتر است.

فرآیند حسابرسی، کیفیت تصمیم‌گیری و قضاوت متأثر از ویژگی‌های فردی حسابرس است. هرچند حسابرسان لازم است در انجام فعالیت و وظایف خود از استانداردهای کیفی بالا برخوردار باشند و با بکارگیری تردید حرفه‌ای به‌راحتی گمراه نشوند، در عین حال، سوگیری احساسی، رفتاری و شناختی

¹ DeAngelo

² Davidson and Neu

ممکن است باعث خطا در قضاوت‌های حرفه‌ای در موقعیت تصمیم‌گیری به‌ویژه در ساختارهای پیچیده و تحت فشار از جمله حسابرسی گردد. این تورش‌ها ممکن است تردید حرفه‌ای را که باید توسط حسابرسان طی هر کار حسابرسی اعمال شود، کاهش دهند و انتظار می‌رود حسابرس در تصمیم‌گیری و قضاوت دچار اشتباه شود. از عوامل مؤثر بر اشتباهات حسابرسی، سوگیری‌های حسابرسان به لحاظ ذهنی است. سوگیری شناختی تکرار یا پافشاری اشتباه در اندیشیدن، ارزیابی، یادآوری یا دیگر فرایندهای شناختی و الگوی انحراف از استانداردها در قضاوت است و به موجب آن نتایج استنتاجی ممکن است نامعقول باشند. سوگیری ذهنی الگویی است که در قضاوت و استدلال، انحراف ایجاد کرده و به موجب آن، نتیجه‌گیری‌هایی که در مورد سایر افراد و موقعیت‌ها انجام می‌گیرد ممکن است به شکلی غیرمنطقی صورت گیرند. افراد، واقعیت اجتماعی ذهنی خود را از طریق مشاهده ورودی‌ها شکل می‌دهند. شکل‌گیری واقعیت اجتماعی فرد، رفتار وی در جامعه را دیکته می‌کند؛ بنابراین سوگیری شناختی ممکن است به تحریف ادراکی، قضاوت نادرست و تفسیر غیرمنطقی منجر شود [۲۸]. سوگیری‌های شناختی شامل حسابرگری ذهنی، خود اسنادی^۱، شکل‌گرایی^۲، دیرپذیری^۳، ابهام‌گریزی^۴، ناهماهنگی شناختی^۵ است. سوگیری‌های رفتاری شامل فرااطمینانی^۶، اتکا و تعدیل^۷، سازگارگرایی^۸، نماگری^۹ هستند. سوگیری‌های احساسی شامل داشته بیش-نگری^{۱۰}، دگرگون‌گریزی^{۱۱}، زیان‌گریزی^{۱۲}، کوتاه‌نگری^{۱۳} هستند. در ادامه طبق مبانی نظری مطالعات، به بررسی و شرح سوگیری‌های دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی پرداخته شده است [۲۳، ۱۷، ۳۳].

سوگیری دگرگون‌گریزی^{۱۴} نوعی سوگیری احساسی است و به تمایل افراد به حفظ وضع موجود اطلاق می‌شود. این سوگیری حسابرسان را ترغیب می‌کند تا سناریوهای مختلف را به گونه‌ای تحلیل نمایند که بیشترین احتمال مربوط به تأیید وضع موجود باشد. طبق این تورش رفتاری، شخص نسبت به خارج شدن از حالتی که به عنوان وضع موجود شناخته می‌شود اکراه دارد [۲۶]. این سوگیری باعث می‌شود حسابرسان یا ریسک‌پذیر شوند و یا محافظه‌کارانه عمل کنند. سوگیری دگرگون‌گریزی در واقع تمایل به پایبندی به انتخاب‌ها و تصمیمات قبلی است، در نتیجه تمایلی به انحراف از تصمیمات گذشته یا توسط

¹ Self – Attribution

² Heuristics

³ Conservatism

⁴ Ambiguity Aversion

⁵ Cognitive Dissonance

⁶ Over confidence

⁷ Anchoring and Adjustment

⁸ Availability

⁹ Representativeness

¹⁰ Endowment

¹¹ Status quo

¹² Loss Aversion

¹³ Self-control

¹⁴ Status quo

خود یا شخص دیگر وجود ندارد. این سوگیری در تصمیمات یا موقعیتی که تصمیم گیرنده تجربه زیاد در آن دارد، بیشتر اتفاق می افتد. تجربه قبلی سبب کاهش انعطاف پذیری و کاهش انتخاب های بالقوه می شود [۱۹].

سوگیری زیان گریزی^۱ از نوع احساسی اشاره به تمایل افراد به پرهیز از زیان، نسبت به کشش آن ها به کسب سود اشاره دارد. زیان گریزی حسابرسان را وادار می کند صورت های مالی زیان ده را برای سالیان متمادی در ذهن خود به صورت زیان ده در نظر بگیرند و این رفتار گاهی در قالب یک وضعیت تضعیف کننده توصیف می شود. طبق برخی شواهدی مطالعاتی سوگیری زیان گریزی حسابرس را تشویق می کند ریسک حسابرسی را افزایش دهد و این موجب افزایش حق الزحمه حسابرس می شود. از طرفی حسابرس جهت از دست ندادن شغل با کاهش سوگیری زیان گریزی، هزینه های حسابرسی را کاهش می دهد. عدم توازن در سوگیری منجر به کاهش مسئولیت حسابرسان و افزایش ریسک حسابرسی می گردد [۱۶].

سوگیری نماگری^۲ نوعی سوگیری رفتاری است که بیانگر طبقه بندی موضوعات و تفکرات بر اساس تجربیات مرتبط و قیاس پذیر گذشته فرد است. طبق سوگیری نماگری روند گذشته به شکل گیری انتظارات و نگرش هایی می انجامد که اثر اطلاعات آتی نیز بر مبنای روندهای گذشته سنجیده می شود [۳]. هرچه توانایی شناخت فرد بالاتر باشد، میزان بروز سوگیری نماگری در تصمیم گیری کمتر است. ارزیابی نقش سوگیری در قضاوت حسابرسان نشان دادند حسابرسان با سوگیری نماگری در قضاوت حرفه ای مواجه هستند [۳۱].

سوگیری ناهماهنگی شناختی^۳ واکنشی در قالب تلاش برای سازگار نمودن تضادها و غلبه بر ناراحتی های ذهنی است و بیانگر حالتی است که وقتی افراد اطلاعات جدیدی کسب می نمایند که با اطلاعات قبلی آن ها در تضاد است این رفتار را از خود بروز می دهند و زمانی رخ می دهد که فرد شناخت های متضاد را مقابل هم قرار می دهد. فرد برای غلبه بر این شرایط به توجیهات و دلیل تراشی های دور از دسترس متوسل می شود تا از این طریق، ادراک و شناخت خود را هماهنگ و ثبات روانی خود را حفظ نمایند. ناهماهنگی شناختی دارای دو جنبه است؛ یکی ادراک گزینشی^۴ که طبق آن افراد دارای این ویژگی فقط اطلاعاتی را مورد توجه قرار می دهند که از روش پیش انتخاب شده آن ها تبعیت می کند و این امر دیدگاهی ناقص در مورد واقعیت ایجاد می نماید. جنبه دیگر، تصمیم گیری گزینشی^۵ است. این پدیده زمانی رخ می دهد که وابستگی فرد به روشی خاص در تصمیم گیری زیاد است. حتی توجیهاتی را فراهم می سازد که فرد را به روشی خاص دلبسته می کند، حتی اگر به لحاظ اقتصادی مقرون به صرفه نباشد. رفتار ناهماهنگی شناختی موجب خطای حسابرس می شوند؛ ناهماهنگی شناختی محرکی برای حسابرسان است که از یک ناراحتی ذهنی ناشی از پذیرفتن تصمیم نادرست اجتناب ورزند. ناهماهنگی شناختی موجب می شود

¹ Loss Aversion

² Representative

³ Cognitive Dissonance

⁴ Selective Perceptions

⁵ Selective Decision Making

حسابرسان به تصمیمات اشتباه خود ادامه دهند، فقط با این هدف که تصمیم قبلی خود را توجیه نمایند. ناهماهنگی شناختی موجب می‌شود حسابرسان تصور کنند شرایط جدید با شرایط گذشته تفاوت دارد. حسابرسان از بکارگیری اطلاعاتی که با تصمیمات قبلی آن‌ها در تضاد است خودداری می‌کنند. در اجرای یک وظیفه حسابرسی بدون ساختار، حسابرسان تا حد زیادی به سابقه‌هایی که مشابه رویه‌های حسابداری مورد چالش است، اتکا می‌کنند. اگر همه موارد قبلی پیشنهاد حسابداری یکسانی را ارائه کنند، حسابرسان تمایل دارند از نمونه‌های قبلی پیروی کنند و موقعیت صاحبکار را نادیده بگیرند. از سویی، وقتی سابقه‌های موجود مبهم باشند، حسابرسان تمایل دارند از موقعیت صاحبکار پیروی کنند [۳۵].

پس از ذکر مبانی نظری، در ادامه به برخی مطالعات انجام شده در خارج از کشور و همچنین برخی مطالعات داخلی مرتبط با حوزه کلی موضوع مورد بررسی در این مقاله اشاره شده است: هنریزی و همکاران^۱ (۲۰۲۱) تأثیر برخی سوگیری‌های شناختی و اثرات لنگرانداختن و تعدیل بر قضاوت‌های حسابرسی را بررسی نمودند. آنان با بررسی سوگیری‌های اتکا و تعدیل، نماگری و دسترسی دریافتند در قضاوت‌های حسابرسان، اتکا و تعدیل وجود دارد. همچنین، حسابرسان مؤسسات حسابرسی بزرگ دنیا در قضاوت‌های خود سوگیری کمتری دارند. حسابرسان با تجربه کمتر، مستعد سوگیری بیشتری هستند و برخورداری از دانش کافی در مورد اتکا و رفتارگرایی می‌تواند از بروز آن‌ها جلوگیری کند.

مارادونا^۲ (۲۰۲۰) به ارزیابی اثر تعصبات شناختی بر قضاوت حسابرسان پرداختند. نتایج نشان دادند حسابرسان با خطاهای سیستماتیک یا سوگیری‌هایی از جمله شتابزدگی در نتیجه‌گیری، تفکر گروهی، نماگری، در دسترس بودن و جانب‌داری در قضاوت‌های حرفه‌ای مواجه هستند.

اندرسون^۳ (۲۰۱۸) به بررسی تأثیر ناهماهنگی شناختی و تجربه حسابرسان بر قضاوت در مورد نگرانی‌های مشتریان پرداخت. نتایج نشان داد حسابرسان بی‌تجربه و باتجربه دارای تعصب هستند. با این حال، تعصب با افزایش تجربه نه افزایش می‌یابد و نه کاهش می‌یابد، بلکه بدون تغییر می‌ماند. همچنین به هر میزان ناهماهنگی شناختی در حسابرسان کمتر باشد، به همان میزان رضایت مشتریان افزایش می‌یابد.

کاستا و همکاران^۴ (۲۰۱۸) به بررسی اثر سوءگیری اتکا بر تصمیمات حسابرسان پرداختند. نتایج نشان داد که پس از ارائه اطلاعات دقیق شرکت به حسابرسان مولفه‌های اتکا حسابرسان به طور کلی تغییر نمود و تغییر معنادار نسبت به اطلاعات قبلی حاصل شد که به طور مستقیم بر تصمیمات حسابرسان اثرگذار بود.

کهن دل و همکاران^۵ (۲۰۱۸) به بررسی انواع سوءگیری حسابرسان و عوامل تصمیم‌گیری در مورد خطاها بر اساس رویکرد شناختی پرداختند. یافته‌ها نشان دادند اجزای سوءگیری شناختی با توجه به اشتباهات

¹ Henrizi et al

² Maradona

³ Anderson

⁴ Costa et al

⁵ Kohandel et al

حسابرسان طبق سطح اولویت و بیشترین تأثیر شامل سوگیری حسابداری ذهنی، در دسترس بودن، اکتشافی و عدم ابهام است. همچنین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری طبق خطاهای حسابرسان براساس سطح اولویت و بیشترین تأثیر شامل مورد تصمیم‌گیری، تجربه شغلی، وضعیت تصمیم‌گیری و ویژگی‌های فردی است.

بیگاس^۱ (۲۰۱۵) به بررسی رابطه میان سوگیری زیان‌گریزی، ریسک حسابرسی و مسئولیت حسابرسان پرداخت. نتایج نشان داد وقتی حسابرس در معرض خطا قرار گیرد، سوگیری بر تصمیم حسابرسان اثر دارد. سوگیری زیان‌گریزی حسابرس را تشویق می‌کند ریسک حسابرسی را افزایش دهد و این موجب افزایش حق‌الزحمه حسابرس می‌شود. از طرفی حسابرس جهت از دست ندادن شغل با کاهش سوگیری زیان‌گریزی، هزینه‌های حسابرسی را کاهش می‌دهد. عدم توازن در سوگیری منجر به کاهش مسئولیت حسابرسان و افزایش ریسک حسابرسی می‌گردد.

اندرسون^۲ (۲۰۱۴) تأثیر سوءگیری پس‌نگر بر قضاوت حسابرسان با تجربه و کم‌تجربه درباره تداوم فعالیت را بررسی نمود. طبق نتایج، حسابرسانی که اطلاعاتی درباره عدم موفقیت شرکت داشتند، به دلیل وجود سوءگیری پس‌نگر در مقایسه با حسابرسانی که اطلاعاتی درباره نتیجه نهایی عملکرد شرکت نداشتند، اهمیت بیشتری برای عوامل نامطلوب تأثیرگذار قائل بودند.

نپ و نپ^۳ (۲۰۱۲) به بررسی سوگیری‌های شناختی در عملیات حسابرسی پرداختند. سوگیری شناختی بر شرایطی دلالت دارد که تمایلات فردی ناخودآگاه به صورت سیستماتیک در فرآیند تصمیم‌گیری، منجر به اخذ تصمیمات اشتباه می‌شود. این خطاها عموماً از رفتارهای حرفه‌ای و روش‌های میان‌بر و ابتکاری افراد که به صورت عادت در فرایند پردازش اطلاعات برای اتخاذ تصمیمات قضاوتی در آنان رسوب کرده، ناشی می‌شود.

کنت و همکاران^۴ (۲۰۰۶) به بررسی اثر ویژگی‌های روانشناسی بر رابطه تخصص حسابرس و قضاوت حسابرس پرداختند. طبق نتایج حاصل، چهارده ویژگی روانشناسی شامل پاسخگویی، اعتمادپذیری، پذیرش تغییرات، دانش تخصصی، کنترل استرس و از این قبیل موارد در تمام مراحل حسابرسی بر قضاوت حسابرس تأثیر دارند.

بیزرمن و همکاران^۵ (۲۰۰۲) با طرح ملاحظات روان‌شناختی به پدیده سوءگیری در حسابرسی پرداختند. آن‌ها در راستای آسیب‌پذیری حسابرسی، مسأله سوءگیری ناخودآگاه حسابرسان را مطرح کردند و تأکید کردند برای جلوگیری از بروز چنین خطاهایی، باید از طریق وضع قوانین، مقررات و شیوه‌های اجرایی اثرات بیمارگونه چنین سوءگیری‌هایی را تسکین داد یا درمان کرد تا به این طریق قابلیت اتکای صورت‌های مالی شرکت‌ها و گزارش‌های حسابرسی افزایش یابد.

¹ Bigus

² Anderson

³ Knapp & Knapp

⁴ Kent, Munro & Gambling

⁵ Bazerman, Loewenstein & Moore

تابش و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی اثر سوءگیری هاله‌ای بر کارراهه حرفه‌ای حسابرسان از نظر هویت حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای پرداختند. نتایج نشان داد حسابرسانی که عدم سوءگیری هاله‌ای دارند، در مقایسه با سایر حسابرسان، هویت حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای بالاتر دارند.

بادپا و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی اثر نگرش حمایتی دارای سوءگیری حسابرسان بر عینیت در قضاوت اولیه و استراتژی جستجوی شواهد در ادامه کار حسابرسی پرداختند. نتایج نشان دادند نگرش حمایتی دارای سوءگیری حسابرسان سطح بالا باعث می‌شود قضاوت اولیه حسابرسان در جهت منافع صاحبکار باشد و نگرش حمایتی سطح پایین باعث می‌شود قضاوت اولیه حسابرسان علیه منافع صاحبکار باشد. آشنایی حسابرسان با صاحبکار بر میزان موافقت حسابرسان با صاحبکار اثر مثبت دارد. به علاوه، تجربه و هویت حرفه‌ای حسابرسان با نوع قضاوت اولیه وی و احتمال عدم افشای بدهی احتمالی رابطه منفی دارد. همچنین نگرش حمایتی حسابرسان و نوع قضاوت اولیه حسابرسان با استراتژی جستجوی شواهد حسابرسانی رابطه مثبت دارد؛ هم‌چنین، بین آشنایی حسابرسان با صاحبکار و استراتژی جستجوی بعدی حسابرسان رابطه وجود ندارد.

صفرزاده بندری و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی نقش توانمندسازی روان‌شناختی حسابرسان بر رعایت آیین رفتار حرفه‌ای با تأکید بر نقش تعدیلی جایگاه سازمانی و سابقه کار پرداختند. نتایج نشان دادند توانمندسازی روان‌شناختی حسابرسان در محیط کاری، بر رعایت آیین رفتار حرفه‌ای تأثیر بسزایی دارد. همچنین، سابقه کاری می‌تواند در تبیین رابطه توانمندسازی روان‌شناختی و رعایت آیین رفتار حرفه‌ای حسابرسان مستقل، افزون بر نقش مستقیمی که ایفا می‌کند، به تقویت رابطه یاد شده کمک شایانی کند. هرمزی و همکاران (۱۳۹۵) تأثیر سوگیری‌های روان‌شناختی فردی بر اعمال تردید حرفه‌ای حسابرسان را بررسی کردند. نتایج نشان داد سوءگیری‌های روان‌شناختی اطمینان بیش از اندازه، نقطه اتکا و در دسترس بودن بر تردید حرفه‌ای حسابرسان اثر منفی دارند و این سوءگیری‌ها، توانایی حسابرسان در اعمال سطح مناسبی از تردید حرفه‌ای در حسابرسی را کاهش می‌دهند.

ملائطری و اسماعیلی‌کیا (۱۳۹۳) نسبت به شناسایی ویژگی‌های روان‌شناختی مؤثر بر مهارت و قضاوت حسابرسان اقدام کردند. طبق نتایج، چهارده ویژگی دیدگاه شانتیو در مراحل حسابرسی شامل برنامه‌ریزی، آزمون معاملات، آزمون جزئیات مانده‌ها و انتشار گزارش حسابرسی اهمیت دارند، اما درجه اهمیت هر یک در مراحل گوناگون متفاوت است؛ به‌گونه‌ای که مهم‌ترین ویژگی‌ها در مرحله اول مسئولیت‌پذیری و به‌گزینی، در مرحله دوم تمایز میان اطلاعات مرتبط و غیرمرتبط و سازگاری بود. ویژگی ادراکی و توجه در مرحله سوم حسابرسی حائز بیشترین اهمیت شد و در مرحله آخر حسابرسی، ویژگی خودکاری بیشترین اهمیت را دارد.

فرضیه‌های پژوهش

طبق مطالعات انجام شده در حوزه قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان، بر سه عامل اصلی شامل متغیرهای شخصیتی، شغلی و محیطی تمرکز شده است [۱۸]. این موارد مؤلفه‌های جدایی‌ناپذیر فرآیند قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان هستند [۳۰]. بخشی از عوامل مؤثر بر قضاوت حسابرسان عوامل فردی و

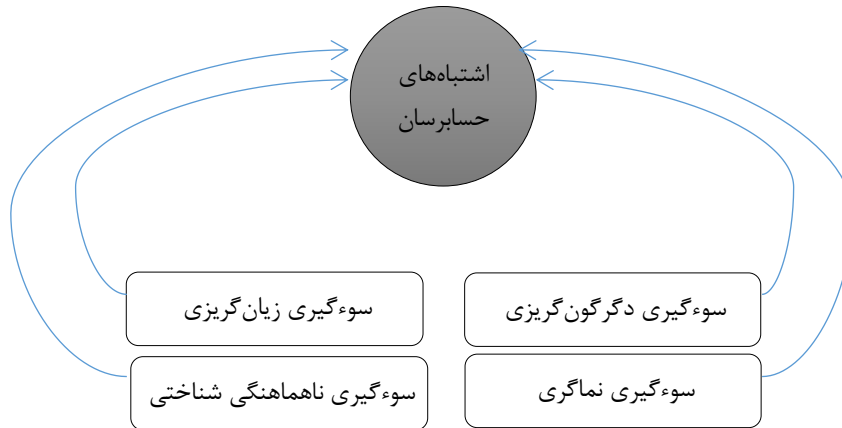
روانشناختی هستند که در قضاوت افراد مختلف تفاوت‌هایی ایجاد می‌کنند و در مواردی سبب سوگیری‌های رفتاری و قضاوتی در حساب‌سازان می‌شوند. در پژوهش‌های حوزه قضاوت و تصمیم‌گیری در حساب‌سازان دو موضوع مهم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یکی بحث کیفیت قضاوت و تصمیم‌گیری یک فرد یا یک گروه است که در این موارد اندازه‌گیری عملکرد افراد هنگام انجام کارهایی که به قضاوت و تصمیم‌گیری نیاز دارد، مورد کنکاش قرار می‌گیرد. دیگری، عواملی است که بر قضاوت و تصمیم‌گیری حساب‌سازان تأثیر می‌گذارند [۱۸]. توانایی حساب‌سازان برای تصمیم‌گیری با کیفیت بالا و تصمیم‌گیری در سطوح مختلف پیچیدگی کار ممکن است تحت تأثیر ویژگی‌های شخصی آن‌ها قرار گیرد [۳۲]. به علاوه، در برخی از مطالعات تأثیر انواع سوگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی به عنوان اشتباه‌های سیستماتیک در قضاوت و تصمیم‌گیری حساب‌سازان مورد توجه قرار گرفته‌اند [۲۸، ۱۱، ۱۶، ۱۲، ۲۴، ۳۱]. در این پژوهش، چهار نوع سوء‌گیری شامل دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی مورد توجه قرار گرفته‌اند که می‌توانند به‌طور بالقوه اشتباه‌های حساب‌سازان را در پی داشته باشند. سوگیری دگرگون‌گریزی^۱ نوعی سوگیری احساسی است که حساب‌سازان را ترغیب می‌کند سناریوهای مختلف را به گونه‌ای تحلیل کنند که بیشترین احتمال مربوط به تأیید وضع موجود باشد و تمایلی به انحراف از تصمیمات گذشته وجود ندارد. تجربه قبلی سبب کاهش انعطاف‌پذیری و کاهش انتخاب‌های بالقوه می‌شود [۱۷]. سوگیری زیان‌گریزی^۲ نوعی سوگیری احساسی است که حساب‌سازان را تشویق می‌کند ریسک حساب‌سازان را افزایش دهد و این سبب افزایش حق‌الزحمه حساب‌سازان می‌شود. از طرفی حساب‌سازان جهت از دست ندادن شغل با کاهش سوگیری زیان‌گریزی، هزینه‌های حساب‌سازان را کاهش می‌دهد. عدم توازن در سوگیری منجر به کاهش مسئولیت حساب‌سازان و افزایش ریسک حساب‌سازان می‌گردد [۱۶]. سوگیری نماگری^۳ نوعی سوگیری رفتاری است که بیانگر طبقه‌بندی موضوعات و تفکرات بر اساس تجربیات مرتبط و قیاس‌پذیر گذشته فرد است. ارزیابی‌ها نشان داده‌اند حساب‌سازان با سوگیری نماگری در قضاوت حرفه‌ای مواجه هستند [۳۱]. سوگیری ناهماهنگی‌شناختی^۴ نوعی سوگیری شناختی است که موجب می‌شود حساب‌سازان به تصمیمات اشتباه خود ادامه دهند، فقط با این هدف که تصمیم قبلی خود را توجیه نمایند. در اجرای وظیفه حساب‌سازان بدون ساختار، حساب‌سازان به سابقه‌هایی که مشابه رویه‌های مورد چالش است، اتکا کرده و موقعیت صاحبکار را نادیده می‌گیرند. اما اگر سابقه‌های موجود مبهم باشند، حساب‌سازان تمایل دارند از موقعیت صاحبکار پیروی کنند [۳۱]. با توجه به مباحث مطرح شده، مدل مفهومی پژوهش در شکل (۱) ترسیم شده است:

¹ Status quo

² Loss Aversion

³ Representative

⁴ Cognitive Dissonance

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

جهت بررسی اثر این سوگیری‌ها بر اشتباه‌های حسابرسان، فرضیه‌های زیر ارائه شده‌اند:

- ۱- سوگیری دگرگون‌گزینی روی اشتباه‌های حسابرسان تأثیرگذار است.
- ۲- سوگیری زبان‌گزینی روی اشتباه‌های حسابرسان تأثیرگذار است.
- ۳- سوگیری نماگری روی اشتباه‌های حسابرسان تأثیرگذار است.
- ۴- سوگیری ناهماهنگی شناختی روی اشتباه‌های حسابرسان تأثیرگذار است.

روش‌شناسی پژوهش

فلسفه پژوهش حاضر واقع‌گرایانه بوده و رویکرد آن استقرائی (جزء به کل) است. هدف پژوهش، از نوع بنیادی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی است. در این راستا محقق از ابزار پرسشنامه محقق ساخته در گردآوری اطلاعات استفاده نموده است. در طی مراحل انجام پژوهش حاضر ابتدا مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است و طبق آن، شاخص‌های مهم و مرتبط با موضوع پژوهش استخراج شدند. متغیر وابسته در این مطالعه، اشتباهات حسابرسان است. به علاوه، متغیرهای مستقل در قالب انواع سوگیری‌های حسابرسان شامل دگرگون‌گزینی، زبان‌گزینی، نماگری و ناهماهنگی شناختی است. طبق متغیرهای مطرح شده نسبت به طراحی پرسشنامه اقدام شده است. پرسشنامه‌ها از نظر پایایی و روایی بررسی شده و پس از تأیید آن، پرسشنامه‌های دریافتی توزیع شده بین نمونه‌های آماری بررسی شدند. جامعه آماری پژوهش شامل حسابرسان انجمن حسابرسی ایران است که در کل از میان پرسشنامه‌های توزیع شده، تعداد ۹۰ مورد پاسخنامه کامل در مقطع زمانی سال ۱۳۹۸ دریافت شد. پرسشنامه محقق ساخته شامل دو بخش جمعیت‌شناختی و گویه‌های مرتبط با معیارهای پژوهش است. گویه‌های پرسشنامه طبق طیف لیکرت تدوین شدند. داده‌های پاسخنامه‌ها وارد نرم‌افزار Smart PLS شده و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. تحلیل‌ها به دو صورت توصیفی و استنباطی انجام شده‌اند و با بهره‌گیری از آزمون مدل معادلات ساختاری، نحوه ارتباط متغیرها و میزان اثرگذاری هر یک از متغیرها مشخص شده است.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناسی پاسخ دهندگان به پرسشنامه در جدول (۱) ارائه شده‌اند.

جدول ۱. بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

ویژگی‌ها	شرح	فراوانی / تعداد	فراوانی / درصد
جنسیت	زن	۱۹	۲۱
	مرد	۷۱	۷۹
سن	بین ۲۰ تا ۳۰ سال	۱۰	۱۱
	بین ۳۱ تا ۴۰ سال	۳۴	۳۸
	بین ۴۱ تا ۵۰ سال	۳۸	۴۲
	۵۰ سال به بالا	۸	۹
میزان تحصیلات	فوق دیپلم	۸	۹
	لیسانس	۴۸	۵۳
	فوق لیسانس	۲۴	۲۷
	دکتری و بالاتر	۱۰	۱۱
سابقه خدمت	بین ۱ تا ۱۰ سال	۱۳	۱۵
	بین ۱۱ تا ۲۰ سال	۶۸	۷۵
	بین ۲۱ تا ۳۰ سال	۹	۱۰

نتایج نشان دادند فراوانی پاسخگویان از دیدگاه جنسیت حدود ۷۹ درصد مرد و ۲۱ درصد نیز زن هستند. بیشترین فراوانی مربوط به رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال است که میزان ۴۲ درصد را به خود اختصاص داده و کمترین فراوانی به میزان ۹ درصد مربوط به رده سنی ۵۰ سال به بالا است. حدود ۵۳ درصد پاسخگویان با بیشترین فراوانی تحصیلات خود را لیسانس و حدود ۹ درصد با کمترین فراوانی تحصیلات خود را فوق دیپلم گزارش کرده‌اند. بیشترین پاسخگویان با فراوانی ۷۵ درصد سابقه کار خود را ۱۱ تا ۲۰ سال گزارش کرده و کمترین آن به میزان ۱۰ درصد سابقه کار خود را ۲۱ تا ۳۰ سال گزارش کرده‌اند.

متغیرهای مستقل پژوهش سوءگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی شامل دگرگون‌گریزی، زبان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی هستند. متغیر وابسته اشتباهات حساب‌رسان است. بر اساس این مؤلفه‌ها، گویه‌های پرسشنامه محقق ساخته طراحی و بین نمونه آماری توزیع گردید. در جدول (۲) نحوه چیدمان مؤلفه‌ها با توجه به متغیرها، ابعاد سوءگیری‌ها و تعداد گویه‌های پرسشنامه متعلق به هر کدام ارائه شده‌اند:

جدول ۲. تدوین متغیرها، مؤلفه‌ها و گویه‌های پژوهش

متغیرها	مؤلفه‌ها		گویه‌های پرسشنامه
مستقل	سوءگیری‌های شناختی	دگرگون‌گریزی	۷ گویه (اول تا هفتم)
		زبان‌گریزی	۷ گویه (هشتم تا چهاردهم)

۷ گویه (پانزدهم تا بیست و یکم)	نماگری		
۷ گویه (بیست و دوم تا بیست و هشتم)	ناهماهنگی شناختی		
۶ گویه (بیست و نهم تا سی و چهارم)	اشتباهات و خطاهای حسابرسان	وابسته	

در راستای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش حاضر از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف با حساسیت به مقادیر بحرانی و دامنه مقادیر استفاده شده است. طبق نتایج ارائه شده در جدول (۳) شواهد حاکی از نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش است. در نتیجه از آزمون‌های پارامتری مناسب در بررسی فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است.

جدول ۳. بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش

نتیجه آماری	معنی‌داری	ابعاد	متغیرها
توزیع نرمال است	۰/۲۱۹	دگرگون‌گزینی	سوگیری‌های رفتاری شناختی
توزیع نرمال است	۰/۴۳۶	زیان‌گزینی	
توزیع نرمال است	۰/۳۱۲	نماگری	
توزیع نرمال است	۰/۱۲۸	ناهماهنگی شناختی	
توزیع نرمال است	۰/۲۰۱	-	اشتباه‌های حسابرسان

در ادامه برای آزمون مدل پژوهش از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری به وسیله نرم‌افزار Smart PLS استفاده شده است. نتایج آزمون تحلیل مسیر اثر سوگیری‌های دگرگون‌گزینی، ناهماهنگی شناختی، زیان‌گزینی و نماگری بر اشتباهات حسابرسان در جدول (۴) ارائه شده‌اند. همانطور که نشان داده شده است، سطح تحت پوشش آماره به دست آمده مقدار بتای استاندارد شده بدان مفهوم است که متغیرها برازش مناسبی از ابعاد انواع سوگیری‌ها را نشان می‌دهد. طبق نتایج ارائه شده، انواع سوءگیری‌های مورد مطالعه با توجه به ضرایب، آماره‌ها و سطح معناداری آن‌ها از تأثیر معنادار بر اشتباهات حسابرسان برخوردار هستند؛ زیرا معنی‌داری آن‌ها کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. طبق نتایج ارائه شده بر اساس آزمون مدل معادلات ساختاری و بتای استاندارد شده، سوگیری‌های مورد مطالعه به لحاظ آماری اثر معنادار مثبتی بر اشتباهات حسابرسان دارند. سوگیری دگرگون‌گزینی حدود ۸ درصد اشتباهات حسابرسان را پیش‌بینی نموده است. سوگیری زیان‌گزینی ۳۶ درصد اشتباهات حسابرسان را پیش‌بینی می‌نماید. سوگیری نماگری ۲۷ درصد اشتباهات حسابرسان را پیش‌بینی می‌نماید. سوگیری ناهماهنگی شناختی ۳۹ درصد اشتباهات حسابرسان را پیش‌بینی نموده است.

جدول ۴. آزمون تحلیل مسیر تأثیر انواع سوگیری‌ها بر اشتباهات حسابرسان

متغیر مستقل	متغیر وابسته	مقدار بتای استاندارد شده	ضرایب	معنی‌داری	نتیجه آماری
دگرگون‌گزینی		۰/۰۸۶	۲/۵۴۹	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

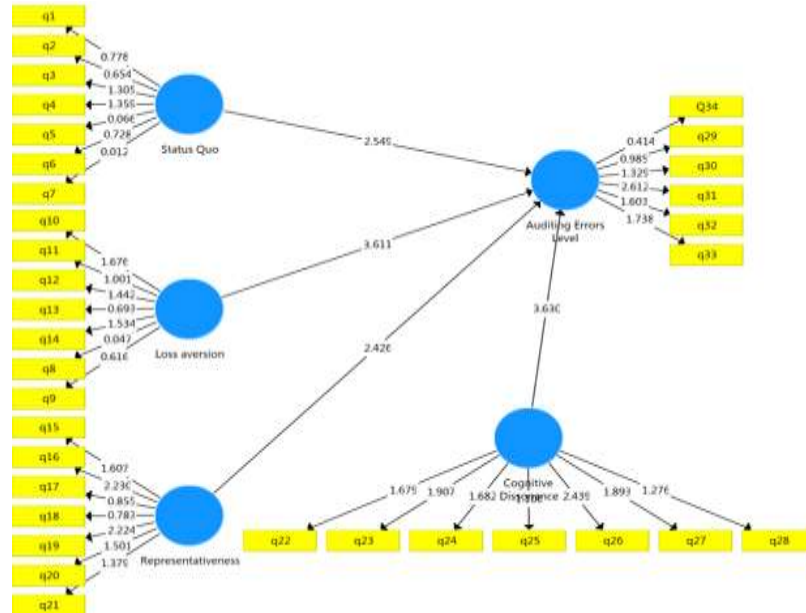
تأیید فرضیه	۰/۰۰۰	۳/۶۱۱	۰/۳۶۷	اشتباه‌های حسابرسان	زیان گریزی
تأیید فرضیه	۰/۰۰۰	۲/۴۲۶	۰/۲۷۶		نماگری
تأیید فرضیه	۰/۰۰۰	۳/۶۳۰	۰/۳۹۱		ناهماهنگی شناختی

شاخص‌های بررسی نیکویی برازش مدل در جدول (۵) ارائه شده‌اند. نسبت کای اسکوئر به درجه آزادی برابر ۱/۵۲ است. مقدار قابل قبول این شاخص در محدود کمتر از ۳ قرار دارد و از آنجا که این شاخص در مطالعه حاضر کوچکتر از عدد ۳ است، مدل دارای برازش مناسبی است. ریشه میانگین مجذور خطاهای مدل از دیگر شاخص‌های نیکویی برازش مدل است که طبق شواهد ارائه شده در مطالعه حاضر مقدار آن ۰/۰۳ است. مقدار قابل قبول این شاخص در محدود کمتر از ۰/۰۸ قرار دارد. طبق این شاخص نیز مدل از برازش مناسب برخوردار است. سایر شاخص‌های ارائه شده شامل شاخص نیکویی برازش، شاخص نیکویی برازش اصلاح شده، شاخص برازش اصلاح شده و شاخص برازندگی فزاینده نیز در محدوده قابل قبولی قرار دارند؛ در نتیجه مدل از برازش مناسبی برخوردار است.

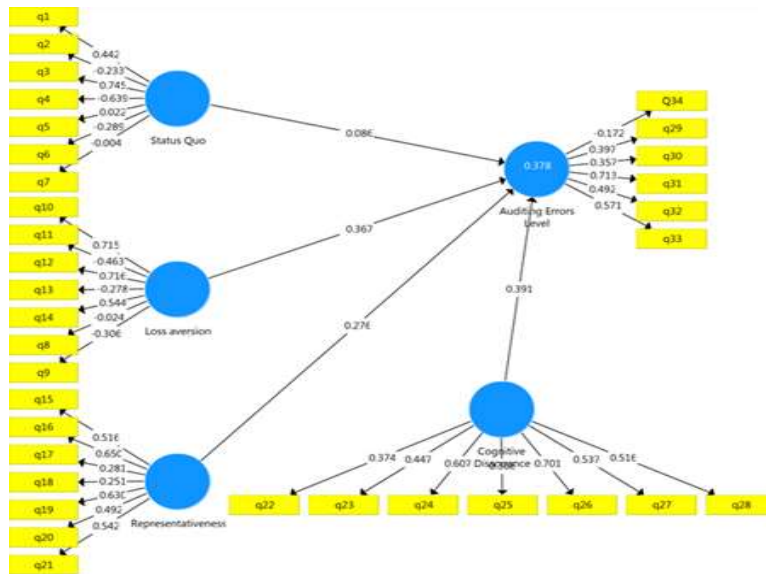
جدول ۵. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تأثیر انواع سوگیری‌ها بر اشتباهات حسابرسان

IFI	NNFI	NFI	AGFI	GFI	RMSEA	SRMR	CMIN/DF	شاخص برازندگی
>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۰۸	<۰/۰۵	<۳	مقادیر قابل قبول
۰/۹۲	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۰۳	۰/۰۴	۱/۵۲	مقادیر محاسبه شده

نتایج مدل معادلات ساختاری در مورد تأثیر سوءگیری‌های شناختی بر اشتباهات حسابرسان بر اساس آماره‌ها و ضرایب استاندارد شده در شکل‌های (۲) و (۳) نشان داده شده‌اند. همانطور که ملاحظه می‌شود، ضرایب مسیرها بین اشتباهات حسابرسان با انواع سوگیری‌ها طبق تحلیل عاملی مرتبه دوم، در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار هستند. بنابراین مؤلفه‌های مهم سوگیری مؤثر بر اشتباهات حسابرسان توسط پاسخ‌دهندگان به ترتیب شامل سوگیری ناهماهنگی شناختی، زیان‌گریزی، نماگری و دگرگون‌گریزی هستند که در واقع این متغیرها موجب دخالت سوگیری‌های مطرح شده روی اشتباهات حسابرسان شده‌اند.

شکل ۲. تأثیر مؤلفه‌های سوگیری دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی بر اشتباهات حسابرسی بر اساس ضرایب

شکل ۳. تأثیر مؤلفه‌های سوگیری دگرگون‌گریزی، زیان‌گریزی، نماگری و ناهماهنگی شناختی بر اشتباهات حسابرسی بر اساس یتای استاندارد شده

نتیجه‌گیری و بحث

شناخت و دریافت صحیح اطلاعات پیرامون یک موضوع مهم‌ترین مرحله در تصمیم‌گیری است. هر چه شناخت به شکل بهتری انجام شود و کاملتر باشد، بدیهی است در ادامه مراحل تصمیم‌گیری کار به نحو بهتری دنبال می‌شود و در غیر این صورت، تصمیم‌گیری پیامد مناسبی نخواهد داشت. مطالعات محققین روان‌شناسی نشان داده است به علل مختلف، فرایند شناخت به درستی انجام نمی‌شود. به همین علت مجموعه‌ای از سوگیری‌های شناختی که به معنای انحراف از واقعیت موضوع مورد بررسی است، برشمرده شده‌اند. البته در شرایط مختلف این سوگیری‌ها می‌توانند کمتر یا بیشتر بروز یابند. از طرفی، به دلیل حساسیت بالای مشاغل نظارتی حسابرسی، توجه به عوامل مؤثر بر اشتباهات مبتنی بر سوگیری‌های شناختی بسیار مهم است. به همین جهت در این مطالعه به بررسی انواع سوگیری‌های ذهنی روانی مؤثر بر اشتباهات حسابرسان پرداخته شده است. تمرکز بر این سوگیری‌ها به دلیل وابستگی آن‌ها با ویژگی‌های فردی، محیطی و شغلی می‌تواند قضاوت حسابرسان و احتمال وقوع اشتباهات حسابرسی را تحت تأثیر قرار دهد. به علاوه، در برخی از مطالعات تأثیر انواع سوگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی به عنوان اشتباه‌های سیستماتیک در قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان مورد توجه قرار گرفته‌اند [۲۸، ۱۱، ۱۶، ۱۲، ۲۴، ۳۱].

نتایج پژوهش حاضر نشان دادند سوگیری‌های احساسی دگرگون‌گریزی و زیان‌گریزی، سوگیری رفتاری نماگری و سوگیری شناختی ناهماهنگی از تأثیر معناداری در افزایش وقوع اشتباهات حسابرسی برخوردار هستند. در این میان، سوگیری ناهماهنگی شناختی بیشترین تأثیر و سوگیری احساسی دگرگون‌گریزی کمترین تأثیر را بر اشتباهات حسابرسان داشته‌اند. از آنجا که طبق سوگیری دگرگون‌گریزی حسابرسان با تأیید وضع موجود، تمایلی به انحراف از تصمیمات گذشته ندارند و این امر سبب کاهش انعطاف‌پذیری در انتخاب‌های بالقوه می‌شود، اشتباهات حسابرسان افزایش می‌یابد. در خصوص سوگیری زیان‌گریزی، عدم توازن در جهت‌گیری نسبت به این سوگیری در مواجهه با ریسک سبب کاهش مسئولیت حسابرسان و افزایش ریسک حسابرسی شده و این امر منجر به افزایش اشتباهات حسابرسان می‌شود. طبق سوگیری نماگری روند گذشته به شکل‌گیری انتظارات و نگرش‌هایی می‌انجامد که اثر اطلاعات آتی نیز بر مبنای روندهای گذشته سنجیده می‌شود. هرچه توانایی شناخت حسابرس کمتر باشد، میزان بروز سوگیری نماگری بیشتر است و در این شرایط اگر حسابرسان با سوگیری نماگری در قضاوت حرفه‌ای مواجه شوند، افزایش اشتباهات حسابرسان محتمل است. طبق سوگیری ناهماهنگی شناختی، زمانی که حسابرس تحریفی را پیدا کرد، با دوراهی مواجه می‌شود که آیا افشا کند یا نه، جزئیات افشا چقدر است و قضاوت حسابرسی درست چیست. حسابرس ممکن است با ناهماهنگی و عدم افشای یافته مواجه شود. یک انتخاب این است که با جمع‌آوری شواهد یا رویه‌های اضافی به موضوع توجه کند. این اقدامات با این هدف انجام می‌شود که بتوان بهترین قضاوت را انجام داد. اتخاذ بهترین قضاوت از شواهد معتبر و کامل، ناهماهنگی حسابرس را کاهش می‌دهد. در عین حال، ناهماهنگی شناختی موجب می‌شود حسابرسان به تصمیمات

اشتباه خود ادامه دهند، فقط با این هدف که تصمیم قبلی خود را توجیه نمایند. این موضوع سبب افزایش اشتباهات حسابرسان می‌شود.

بر حسب نتایج حاصل از پژوهش حاضر که بیانگر تأثیر سوگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی بر اشتباهات حسابرسی است، این نتایج کلی در راستای مطالعات هنریزی و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، مارادونا^۲ (۲۰۲۰)، اندرسون^۳ (۲۰۱۸)، کاستا و همکاران^۴ (۲۰۱۸)، کهن دل و همکاران^۵ (۲۰۱۸)، بیگاس^۶ (۲۰۱۵)، اندرسون^۷ (۲۰۱۴)، نپ و نپ^۸ (۲۰۱۲)، کنت و همکاران^۹ (۲۰۰۶)، بیزمن و همکاران^{۱۰} (۲۰۰۲)، تابش و همکاران (۱۳۹۹)، کهن دل و همکاران (۱۳۹۹)، بادپا و همکاران (۱۳۹۸)، صفرزاده بندری و همکاران (۱۳۹۷)، کهن دل (۱۳۹۷) و هرمزی و همکاران (۱۳۹۵) است.

به حسابرسان پیشنهاد می‌شود با درک مناسب از شواهد مطالعات روانشناختی و آگاهی از نحوه تأثیر سوگیری‌های مختلف حوزه احساسی، رفتاری و شناختی بر ماهیت اشتباهات در فرآیند حسابرسی، نسبت به انجام حسابرسی‌های اثربخش و کارآمد و بدون سوگیری اقدام نمایند. به علاوه، به مدیران و گروه‌های مختلف استفاده کننده از نتایج فرآیند حسابرسی شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود به جنبه‌های وقوع سوگیری‌های روانشناختی حسابرسان در وقوع اشتباهات حسابرسی که می‌تواند کارکرد و اهداف حسابرسی را با چالش مواجه نماید و منجر به رفتار ناکارآمد حسابرسی و تضعیف کیفیت حسابرسی شود، توجه کنند. برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود به بررسی تأثیر عوامل روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و جامعه‌شناسی بر سوگیری‌های روان‌شناختی حسابرسان و همچنین ارزیابی اقداماتی جهت تعدیل اشتباهات ناشی از این سوگیری‌ها پرداخته شود. پیشنهاد می‌شود تأثیر سوگیری‌های روان‌شناختی حسابرسان بر تردیدهای حرفه‌ای، قضاوت حسابرسان و اظهارنظر حسابرسان بررسی شود. پیشنهاد می‌شود نقش انحراف‌های اخلاقی و انحراف‌های رفتاری حسابرسان در انجام قضاوت‌های حرفه‌ای با در نظر گرفتن سوگیری‌های روان‌شناختی مورد بررسی قرار گیرد. پیشنهاد می‌گردد که به بررسی مکانیسم هر یکی از سوءگیری‌ها پرداخته شده و ارتباط آن با نوع صنعت صاحبکاران در حرفه حسابرسی با توجه به درجه ریسک‌های مختلف بررسی شود. به علاوه، پیشنهاد می‌شود اهمیت و جایگاه سوءگیری‌های شناختی حسابرسان در وقوع ریسک حسابرسی و ارتباط آن با نوع اظهارنظر حسابرسان و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی ارزیابی گردد.

¹ Henrizi et al

² Maradona

³ Anderson

⁴ Costa et al

⁵ Kohandel et al

⁶ Bigus

⁷ Anderson

⁸ Knapp & Knapp

⁹ Kent, Munro & Gambling

¹⁰ Bazerman, Loewenstein & Moore

فهرست منابع

۱. ابراهیمی، ابراهیم، اسماعیل زاده، حجت. (۱۳۹۴). "سوگیری های شناختی در قضاوت حرفه ای حسابرسی". **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، ۴(۱۳)، ۷۴-۸۷.
۲. بادپا، بهروز، پورحیدری، امید و خدای پور، احمد. (۱۳۹۸). "اثر نگرش های حمایتی و آشنایی حسابرس با صاحبکار بر قضاوت اولیه حسابرس و استراتژی جستجوی شواهد". **پژوهش های کاربردی در گزارشگری مالی**، ۸(۱)، ۴۲-۷.
۳. بدری، احمد و گودرزی، ندا. (۱۳۹۳). "مالی رفتاری، سوگیری نماگری و متغیرهای بینادی حسابداری: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران". **مطالعات تجربی حسابداری مالی**، ۱۱(۳۴)، ۵۷-۸۸.
۴. تابش، زهره؛ عبدلی، محمدرضا و یاورپور، هوشنگ. (۱۳۹۹). "بررسی اثر هاله ای بر کارراه حرفه ای حسابرس"، **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، ۱۲(۴۵)، ۸۹-۱۱۲.
۵. دارابی، رویا، ولی خانی، محمدجعفر، چناری بوکت، حسن. (۱۳۹۵). "ابعاد و رویکرد های نظریه مالی رفتاری". **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، ۵(۱۷)، ۷۸-۹۵.
۶. صفرزاده بندری، محمدحسین؛ کاظمی، کاظم و دهقانی سعیدی، علی اصغر. (۱۳۹۷). "بررسی نقش توانمند سازی روان شناختی حسابرسان بر رعایت آیین رفتار حرفه ای با تأکید بر نقش تعدیلی جایگاه سازمانی و سابقه کار". **بررسی های حسابداری و حسابرسی**، ۲۵(۱)، ۹۰-۷۱.
۷. کهن دل، زهرا و طالب نیا، قدرت اله، نیکومرام، هاشم. (۱۳۹۹). "بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر سازگاری مالیاتی حسابرسان خود اشتغال در حضور برخی عوامل میانی". **فصلنامه بورس اوراق بهادار**، ۵۱، ۲۰۸-۱۹۰.
۸. کهن دل، زهرا. (۱۳۹۷). "نقش انواع سوگیری ها و عوامل تصمیم گیری روی اشتباهات حسابرسان و ارائه مدلی مبتنی بر رویکرد شناختی"، رساله مقطع دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۹. ملانظری، مهناز و اسماعیلی کیا، غریبه. (۱۳۹۳). "شناسایی ویژگی های روان شناختی اثرگذار بر مهارت حسابرسان در انجام قضاوت حسابرسی"، **بررسی های حسابداری و حسابرسی**، ۲۱(۴)، ۵۲۶-۵۰۵.
۱۰. هرمزی، شیرکو؛ نیکومرام، هاشم؛ رویایی، رمضانعلی و رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۵). "بررسی تأثیر سوءگیری های روان شناختی بر تردید حرفه ای حسابرس"، **پژوهش های تجربی حسابداری**، ۶(۴)، ۱۴۸-۱۲۳.
11. Anderson, K.L. (۲۰۱۸). "The Effects of Hindsight Bias and Experience on Auditors' Judgments Involving Clients with Going-Concern Issues", **International Research Journal of Applied Finance**, ۹ (۸), 364-373.
12. Anderson, K.L. (2014). "The Effects of Hindsight Bias on Experienced and Inexperienced Auditors' Relevance Ratings of Adverse Factors versus Mitigating Factors". **Journal of Business & Economics Research**, 12 (3), 199-208.

13. Argyris, C. (1952). "The impact of budgets on people. New York: Controllershship Foundation".
14. Argyris, C. (1953). "Human problems with budgets". **Harvard Business Review**, 31, 97-110.
15. Bazerman, M.H., Loewenstein, G., & Moore, D.A. (2002). "Why Good Accountants do Bad Audits". **Harvard Business Review**, 80, 96-103.
16. Bigus, J. (2015). "Loss Aversion, Audit Risk Judgments, and Auditor Liability", **European Accounting Review**, 24 (3), 581-606.
17. Bílek, J., Nedoma, J., & Jirásek, M. (2018). "Representativeness Heuristics: A Literature Review of its impacts on the quality of Decision-making", **Scientific Papers of the University of Pardubice**, Series D, 43 (2), 29-38.
18. Bonner, S.E. (1999). "Judgment and decision-making research in accounting". **Accounting Horizons**, 13:385-398.
19. Burmeister, K., & Schade, C. (2007). "Are entrepreneurs' decisions more biased? An experimental investigation of the susceptibility to status quo bias". **Journal of Business Venturing**, 22: 340-62.
20. Costa, D., Burno, M., Francisval, C., Washington, S. (2018). "Anchoring effect in managerial decision-making in accountants and managers: an experimental", **Journal Rebare**, 11 (3), 425-445.
21. Davidson. R.A. & Neu, D. (1993). "A Note on Association between Audit Firm Size and Audit Quality". **Contemporary Accounting Research**. 9 (2), 479- 488.
22. DeAngelo, L. (1981). "Auditor size & auditor quality". **Journal of Accounting & Economic** (December), 3(3), 183-199.
23. Galavotti, I., Lippi, A., & Cerrato, D. (2021). "The representativeness heuristic at work in decision-making: building blocks & individual-level cognitive & behavioral factors". **Management Decision**, 59 (7), 1664-1683.
24. Henrizi, P., Himmelsbach, D. and Hunziker, S. (2021). "Anchoring and adjustment effects on audit judgments: experimental evidence from Switzerland", **Journal of Applied Accounting Research**, 22 (4), 598-621.
25. Hirshleifer, D.A, Hirshleifer, S.H.T. (2017). "How Psychological Bias Shapes Accounting and Financial Regulation." **Behavioral Public Policy Journal**, 1(1), 87-105.
26. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). "Prospect Theory, an Analysis of Decision under Risk". **Econometrica**, 47, 25-42.
27. Kent, P., Munro, L., & Gambling, T. (2006) "Psychological Characteristics Contributing to Expertise in Audit Judgment". **International Journal of Auditing**, 10, 125-141.

28. Knapp M.C., & Knapp, C.A. (2012). "Cognitive Biases in Audit Engagements auditing, Errors in Judgment and Strategies for Prevention". **The CPA Journal**, 82 (6), 40-45.
29. Kohandel, Z., Talebnia, G.A., & Nikoomaram, H. (2018). "The Role of Auditors' Biases and Decision Making on Errors with a Cognitive Approach in Capital Market (A Case Study: Securities and Exchange's Certified Auditors)". **Iranian Journal of Finance**, 2 (2): 59-82.
30. Mala, R., & Chand, P. (2015). "Judgment and Decision-Making Research in Auditing and Accounting: Future Research Implications of Person", Task & Environment Perspective". **Accounting Perspective**. 4(1): 1-50.
31. Maradona, A.F. (2020). "A Qualitative Exploration of Heuristics and Cognitive Biases in Auditor Judgements". **Journal of Accountability**, 9 (2), 94-112.
32. McKnight, C.A., & Wright, W.F. (2011). "Characteristics of relatively high performance auditors", **Auditing: A Journal of Practice and Theory**. 30(1): 191-206.
33. Moshinsky, A., & Bar-Hillel, M. (2010). "Loss Aversion & Status Quo Label Bias", **Social Cognition**, 28 (2), 191-204.
34. Nuijten, A., Benschop, N., Rijsenbilt, A., Wilminck, K. (2020). "Cognitive Biases in Critical Decisions Facing SME Entrepreneurs: An External Accountants' Perspective". **Administrative Sciences**, 10(89), 1-23.
35. Salterio, S., & Koonce, L. (1997). "The persuasiveness of audit evidence: the case of accounting policy decision". **Accounting, Organizations and Society**, 22(6), 573-587.
36. Wampold, B.E., Minami, T., Baskin, T.W., & Tierney, S.C. (2002). "A meta (re) analysis of the effects of cognitive therapy versus other therapies for depression". **Journal of Affective Disorders**, 68, 159- 1650.

The role of Emotional Status quo & Loss Aversion Biases, Behavioral Representative Bias, and Cognitive Dissonance Bias on Auditors' Errors

Zahra Kohandel

Assistant Professor, Department of Accounting, Safadasht Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Meysam Doaei¹©

Assistant Professor Department of Finance, Esfarayen Branch, Islamic Azad University, Esfarayen, Iran

(Received: August 18, 2021; Accepted: May 24, 2022)

Knowledge of auditors' professions and choices is influenced by perception, judgment, and decision-making processes and can affect audit errors. The purpose of this study is to investigate the effect of status quo bias, loss aversion bias, representative bias, and cognitive dissonance bias on auditors' errors, which is descriptive and analytical in terms of practical purpose and method. The statistical population of the present study includes the auditors of the Iranian Auditing Association. Researcher-made questionnaires with validity and reliability were distributed among 90 statistical samples during 2020 and the data analyzed using Smart PLS software. Findings indicate that status quo, loss aversion, representative and cognitive dissonance biases have a significant effect on auditors' errors. Therefore, auditors do not tend to deviate from past decisions by acknowledging the status quo, and this increases auditors' errors by reducing flexibility. Also, imbalance in the orientation towards loss-avoidance bias reduces auditors' responsibilities and increases risk, and this is accompanied by an increase in auditors' errors. In addition, the classification of issues and considerations according to the auditor's relevant and comparable past experiences has led to representational bias, in which case auditors face an increase in auditors' errors. At the same time, cognitive dissonance cause auditors to continue to make wrong decisions, only with the aim of justifying their previous decision, and hence the auditors' errors increase. The results showed that the most effective biases affecting the auditors' errors include cognitive dissonance bias (39%), loss aversion bias (36%), representative bias (27%) and status quo bias (8%).

¹ me.doaei@iau.ac.ir © (Corresponding Author)

Keywords: Auditor Errors, Emotional Bias, Behavioral Bias, Cognitive Bias.